

Det helliges dekonstruktion

Af ph.d.-studerende, cand.theol. Tina Folke Drigsdahl

Ph.d.-projektet med arbejdstitlen *Det helliges dekonstruktion* udspringer af et mærkeligt anstød. Anstød forstået som fornemmelsen af, at „noget“, jeg ikke ved, hvad er, kom-

mer for tæt på. Eller at jeg kommer for tæt på dette „noget“, som jeg ikke ved, hvad er. Stedet for dette anstød er den liturgiske ramme, i hvilken jeg som sognepræst virker i forbindelse med gudstjenester og kirkelige handlinger.

Når brød og vin uddeles ledsaget af ordene: *Dette er Jesu Kristi legeme – Dette er Jesu Kristi blod*, kan det ske, at altergæster rækker hånden frem som i forventning om, at brød og vin formidler enhed, umiddelbarhed og nærvær. En fristelse kan her være at sige: *Dette er IKKE Jesu Kristi legeme – Dette er IKKE Jesu Kristi blod*. Eller med en formulering af den franske filosof Jean-Luc Nancy, hvis tænkning er helt central i mit projekt: „This, this... *this* is always too much, or too little, to be *that*“. Men kan man som ritualforvalter tillade sig så meget som at tænke et *brud* mellem et andet men-

neske og det guddommelige? Forventes ritualforvalteren ikke tværtimod at være en formidlingsgarant?

Tilsvarende er det under korstegnelsen, som om korsets tegn uvilkårligt indskrives i det liturgiske rums koordinater, således at korsets vertikale akse konsoliderer metafysikkens binære poler mellem himmel og jord, sjæl og krop, tale og skrift, Ånd og bogstav, etc. Det er som om, disse poler trænger sig *ind i* de rituelle handlingers retning og dynamik, hvorved korset presses til at modsige korset. Men som liturg *skal* man jo tegne korsets tegn. En mulighed er da at se den vertikale hhv. horisontale akse som *snit*, dvs. som en måde at skære eller fremdrage en dybde-dimension; ikke mellem et *that* og et *this*, et *der* og et *her*, men mellem et *her* og et *her*. Eller at lade korstegnelsen være en *udstregning*. En slags *writing under erasure* (jf. Jacques Derrida) hvor alt, hvad der er fremdraget i den foregående liturgiske handling, tænkes udsløjet. Dette også som en form for replik til 1 Kor om „korsets dårskab“ og Luthers „„Crux, crux“, et non est crux“ i hans 93. tese.

Jean-Luc Nancy artikulerer den desorientering, jeg her antyder, ved at spørge: „...how to give sense, or more simply di-

rection [*cours*] – refraining from making sense – not to a painfully revived religion but to the „relics“ (...) that an extinguished religion leaves in its wake – such as prayer, faith, the name God itself, and a few other attestations to an irreducibility of language [*irréductibilité de langage*]“. Spørgsmålet er nu, om kristendommen som religion *er* afviklet? Eller om den lever i bedste velgående *som* religion? Og dermed (hvis man følger Nancy) som alt, hvad kristendom *ikke* er. Disse spørgsmål er væsentlige i mit projekt, men skal ikke forfølges her.

Det hellige

Hvis man som liturg kan udføre de rituelle handlinger med en intention om *at bryde, at skære eller at udstrege*, så er det tilsvarende, som om „noget“ *i* disse handlinger *selv* bryder, *selv* udskærer, *selv* udstreger – *sig*. Det markerer dets egen grænse. Eller det bliver, hvad det ikke er, hvis dets grænse overskrides. På et tidspunkt valgte jeg at kalde dette „noget“ for *det hellige*.

Sigmund Freud, Rudolf Otto, Mircea Eliade, René Girard og Giorgio Agamben har alle beskæftiget sig med tematikken det hellige. Jeg kunne have læst deres tekster, men undlader det ud fra den betragtning, at disse tænkere hver især repræsenterer et religionspsykologisk, antropologisk eller sociologisk anliggende, der forekommer det hellige fremmed.

Så hvordan formulere et prægnant og dog åbent afsæt for en undersøgelse af „hvad“ det hellige „er“ uden på forhånd at gribe for hårdt om det eller (omvendt) lade det kunne være hvad som helst? I dette metodiske spørgsmål har jeg fulgt Martin Heideggers overvejelser vedr.

den såkaldte *formale indikation* (*die formale Anzeige*). Et givent begreb er formalt indikerende, når det „ikke betegner sit objekt fuldstændigt og udtømmende, men kun tentativt i retning af en mulig fuldbyrkelse“. Denne åbenhed i *den formale indikations* struktur har imidlertid en „forbydende karakter“, idet der markeres en grænse for begrebsdannelsens mulighed. Vi strejfer her, hvad Heidegger beskriver som fakticitetens og det begrebslige sprogs *ruinøse* tendens. Disse overvejelser gør, at projektets udgangspunkt er blevet en foreløbig, formal og minimal *bibelsk-dogmatisk* bestemmelse af det hellige.

Det bibelske udgangspunkt er 1 Mos 3,3: „... frugten på det træ, der står midt i haven, har Gud sagt, at vi ikke må spise af og ikke røre ved, for ellers skal vi dø“. Dette sted indvarsler et kodeks (eller med et udtryk af Jacques Derrida: en *taktens lov*), der dikterer omgangen med det hellige i en bibelsk sammenhæng. *At* denne *taktens lov* i skikkelse af en grænsedragning for sin del konstituerer, hvad der bibelsk bestemmes som helligt, det er ikke uvæsentligt. Og selvom de nytestamentlige tekster i vidt omfang angår netop en overskridelse af berøringens normativitet, så står der f.eks. i Joh 20,17 skrevet: „*Hold mig ikke tilbage*“. Eller jf. den tidligere oversættelse: „*Rør ikke ved mig*“ – *mê mou háptou* – *noli me tangere*, der i parentes bemærket er titlen på en af Nancys senere bøger. Hermed er også introduceret det måske vigtigste spor i mit arbejde, nemlig afdækningen af et muligt teologisk potentiale i Nancys såkaldte *haptiske* ontologi. Det hellige bestemmes på denne baggrund som *det, der ikke må røres*.

Denne bibelske bestemmelse har jeg valgt at supplere dogmatisk. Afsættet er her Regin Prenters *Spiritus Creator*, der er en undersøgelse af Luthers hellig-åndsforståelse. Med Luther bestemmer Prenter Åndens helliggørende funktion (*sanctificatio*) som dette, at: „(...) i anfægtelsen, når døden og helvede omgiver mennesket, bliver det *sat til side, avson-dret og helliget Gud*“. Valget af denne formulering har naturligvis noget at gøre med fornemmelsen af det hellige som „noget“, der i den liturgiske ramme bryder, udskærer og udstreger – *sig*.

Samlet set er projektets foreløbige, formale og minimale afsæt således, at det hellige er *dét, der ikke må røres*, og *dét, der sætter til side, afsondrer og helliger*.

Dekonstruktion

At kirkens rum og dermed liturgien lever af tilsyneladende fasttømrede metafysiske koordinater, er et uomgængeligt vilkår. Men at afdække dette vilkår er en praktisk-teologisk opgave, der er indledt allerede med den paulinske korsteologi (og måske endnu før). Et andet ord for denne afdækning er *dekonstruktion*.

Jeg har valgt at fokusere på dekonstruktionen, som den kommer til udtryk i Jacques Derridas forsøg på at blotlægge de konstitutive betingelser i metafysikkens repræsentationsunivers. Denne blotlæggelse kan ikke ske *uden for*, men må nødvendigvis ske *inde fra* og *ved* sprogets og begrebsdannelsens egne strukturer. Derridas tænkning er her påvirket af den strukturelle lingvistik, særligt som denne kommer til udtryk i Ferdinand de Saussures teori om det sproglige tegn.

I tekstsamlingen *Writing and Difference* skriver Derrida: „the paradox is that

the metaphysical reduction of the sign needed the opposition it was reducing“. For at forstå dynamikken i dette paradoksale forhold mellem bevarelse og ødelæggelse undersøger Derrida det sproglige tegns filosofihistoriske forudsætninger, hvilket fører ham til Aristoteles' forestilling om, at det talte ord (eller rettere: stemmen) som „pure auto-affection“ er så nær dets egen mening, sandhed og væren, at det falder sammen med et indre, transcendentalt ord og derfor (idealt betragtet) helt overflødiggjør et ydre ord. Modsætningen mellem indre og ydre gentages i metafysikkens kæde af binære poler, men med afsæt i den strukturelle lingvistik viser Derrida, hvorledes sprog og begrebsdannelse snarere end at være et statisk system virker i en vedvarende, dynamisk forskelssættelse (*différance*). Således forstået er den metafysiske tænkning „auto-affection“ gennemtrukket af en egen, indre forskel. Nancy viderefører det dekonstruktive forehavende, men omtolker tillige filosofiens klassiske optik til en haptik. Den berøring, der berører *sig* – den tanke, der tænker *sig* – er dermed ikke „pure“, men antages at blive til som „impure“ i og ved dens forskel fra sig selv. Når Nancys semantik er rig på haptiske udtryk, så er det således vigtigt at forstå, at anliggendet er en *tanke-krop*, en selvrefleksionens figur, hvor mening, sandhed og væren ikke entydigt kan bestemmes ift. en fornufts- og sansemæssig orden, men dog aftegner et spor og markerer en grænse i en paradoksalt dobbeltbevægelse af bevarelse og ødelæggelse, fremtræden og tilbagetrækning.

Denne *tanke-krop* kalder Nancy *corpus*. *Corpus* er at forstå som et dynamisk mønster, der i Nancys filosofi beskriver

hans subjektforståelse ud fra den bærende præmis, at „I“ is a touch“. I sit senere værk beskæftiger Nancy sig med den kristne tæknings strukturer og dette netop ud fra forestillingen om kristendommen som et subjekt: „Christianity is in itself essentially the movement of its own distension, because it represents the constituting of a subject in the process of opening and distending itself“.

Det helliges dekonstruktion

Med Derridas påvisning af den vestlige tæknings *fonologocentrisme* fremdrages det erkendelsesparadigme, der ustandseligt bringer os i vanskeligheder, netop fordi „[t]his, this... *this* is always too much or too little, to be *that*“. Det metafysiske tegn er med andre ord ustabil. Det bæres oppe, idet det bevarer det modsætningsforhold mellem betegnet og betegner, som det samtidig søger at ødelægge. Denne ustabilitet antages at give efterskælv i hele den metafysiske tankebygning, og Derridas dekonstruktion afdækker således en *auto-dekonstruktion*, der altid allerede er virksom i metafysikken.

Projektets antagelse er nu, at de bærende strukturer i metafysikkens tænkning også gør sig gældende i den kristne trosbygning og liturgi, men at de modarbejdes bl.a. gennem den guddommelige selvåbenbaringsformel „Jeg er den, jeg er!“ (2 Mos 3,14). *Guds navn* destabiliserer repræsentationens koordinater og åbner derved et *spil*, der ikke restløst kan ophæves som „mening“. Denne antagelse afspejles i projektets arbejdstitel: *Det hel-*

liges dekonstruktion. Titlen rummer en dobbelt genitiv, der aftegner det hellige i en kiastisk to-foldig struktur, hvor det som auto-dekonstruktion er virksomt i bl.a. den liturgiske begivenhed. Dels som dekonstruktionens passive objekt (*det, der ikke må røres*), dels som dekonstruktionens aktive subjekt (*det, der sætter til side, afsondrer, helliger*). Jeg forestiller mig, at denne dobbeltbevægelse ikke går restløst op, men derimod rummer et element af, hvad Derrida benævner som „a mortal expenditure“. Liturgien kan således anskues som et *spil*, der spilles uden tanke på vinding eller tilegnelse. Men som dog *qua* spillets struktur har en uomgængelig, material karakter.

Nancy formulerer en tese om kristendommens auto-dekonstruktion og bestemmer i den forbindelse det hellige som det *distinkte*. Det *distinkte* er at sammenligne med den haptiske refleksionsfigur, der som en *formal indikation* er ledetråd for projektet. På denne baggrund skal det dekonstruktive potentiale i den guddommelige selvåbenbaringsformel udforskes i tilknytning til den tyske teolog Günter Baders strukturelle analyse af *Guds navn*. Herfra skal det overvejes, om *Fadervors* første bøn „Helliget vorde dit navn“ kan ses som en dekonstruerende bøn, hvori *Guds navn* på én og samme tid udsiges og forties, bevares og ødelægges, stadfæster og unddrager sig som helligt.

Projektet *Det helliges dekonstruktion* vil således udfolde sig i tre faser med en hhv. filosofisk, teologisk og liturgisk profil.